

TROMURA 2021

TROMSØ MUSEUMS RAPPORTSERIE NR. 62

Gáidnomanjávro

Sikringsundersøkelse av aktivitetsområder fra steinalder
ved Kautokeino kirkested

Jon Gunnar Blom

Tromsø Kulturhistorie nr. 62 2021

Norges arktiske universitetsmuseum, UiT Norges Arktiske Universitet

ISBN: 978-82-7142-212-7

ISSN: 2535-4248 (elektronisk utgave)

Prosjektansvarlig UM: Anja Roth Niemi

Prosjektet er bekostet av Riksantikvaren

Foto: Norges arktiske universitetsmuseum - UiT Norges Arktiske Universitet

Kart og illustrasjoner: Jon Gunnar Blom, grunnkart fra NGU og Norgeskart

Fotogrammetri: Jon Gunnar Blom

Tekst, fotografier, illustrasjoner etc © Norges arktiske universitetsmuseum hvis ikke annet er oppgitt.

Forsidefoto: Kautokeino 1951, Mittet & Co. AS. ([lenke](#))

Gáidnomanjávri

Sikringsundersøkelse av aktivitetsområder fra steinalder ved Kautokeino kirkested

Jon Gunnar Blom

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Lokalitet: Gáidnomanjávvri, Gartnetluohkká

Id.nr.: 143758, 237843

Kulturminnetype: Bosetning-aktivitetsområde

Undersøkelsesår: 2020

Areal: Ca. 20m²

Tiltakshaver: Riksantikvaren (Statsbudsjettet post 70)

Kommune: Kautokeino (5430)

Fylke: Troms og Finnmark fylkeskommune

Gnr/bnr.: 6/1, 6/92

Koordinater: UTM Sone 35 N: 7659885.51, Ø: 342298.54

Feltleder: Jørn E. Henriksen

Prosjektansvarlig: Anja Roth Niemi

Rapport: Jon Gunnar Blom

Dato: dato rapport levert

Prosjektnr.: A49371

Ephorte: 2016/4672

Gjenstandsbasis: 16063, 16064 og 16065

Sammendrag

Høsten 2020 ble det utført sikringsundersøkelser ved Kautokeino kirkested av tre arkeologer fra Universitetsmuseet ved Norges Arktiske Universitet. På sandterrassene som disse kulturminnene er registrert er det mye aktivitet som kjøring med ATV og moped. I tillegg til naturlige erosjonsprosesser har dette skadet vegetasjonen i området og det eroderer frem eldre bosetningsspor. Løsfunn har blitt levert inn fra området gjennom mange år, men ved senere registreringer og tilstandsvurderinger er det påvist konsentrasjoner av avslag, gjenstander, brent bein, kull og skjærbrent stein. For å sikre at informasjon ikke går tapt ble det av Riksantikvaren bevilget midler til sikring av fem slike områder med funnkonsentrasjoner, fordelt på to lokaliteter på elveterrassene.

Sikringsundersøkelsen viste at i åpne sandområder, der vegetasjonen har blitt borte på grunn av skade og erosjon, forsvinner det arkeologiske materialet fort. Funntettheten av avslag og bein økte nær bevart lyngvegetasjon, men det ble ikke funnet spor av strukturer.

INNHold

Innledning.....	2
Bakgrunnen for undersøkelsene	2
Gjennomføring	2
Beliggenhet og kulturmiljø.....	3
Lokalisering	3
Øvrige registrerte kulturminner	4
Tidligere arkeologiske undersøkelser	4
Overflatefunn	4
Målsetting.....	5
Undersøkelsesmetode og dokumentasjon	5
Feltmetode	5
Digital dokumentasjon.....	5
Observasjoner og Resultater	7
ID 237843.....	7
ID 143758.....	9
Analyser og dateringer.....	16
Diskusjon.....	17
Oppsummering	19
Kilder.....	20
Vedlegg.....	21

Figurliste

Figur 1 - Lokalisering av Kautokeino kirkested	3
Figur 2 – Oversikt utgravingsfelt på 143758 + funnsted for pilspiss	6
Figur 3 – Id. 237843. Gjenstående haug med vegetasjon i sandfluktområde	7
Figur 4 - Flyfoto fra området.....	8
Figur 5 - Endring av landskap 2009-2020.....	9
Figur 6 - Profil 1000 og lag 1001	10
Figur 7- Profil 1000 tegning og fotogrammetri.....	11
Figur 8 - Orto over Gáidnomanjávrri 2-4.....	12
Figur 9 - Spredningskart for avslag (øverst) og bein (nederst) for feltene Gáidnomanjávrri 2-4. .	13
Figur 10 - Gáidnomanjávrri 5 gravd ut og sperret av. Gáidnomanjávrri 6 i forgrunnen.	14
Figur 11 - Spredningskart for avslag (venstre) og bein (høyre)	15
Figur 12 - Orto over Gáidnomanjávrri 5 og 6.....	15
Figur 13 - Løsfunn av pilspiss	17
Figur 14 - Løsfunn fra terrassene ved Kautokeino kirke (Ts6956).	18
Figur 15 - Oversiktsbilde av 143758	19

Tabeller

Tabell 1 - Oversikt artsbestemmelse av brente bein.....	16
Tabell 2 - Oversikt 14C prøver	17

INNLEDNING

BAKGRUNNEN FOR UNDERSØKELSENE

På elveterrassene vest for Guovdageaidnujohka/Kautokeinoelva og nord for Kautokeino kirkested er det registrert flere områder der avslag, skjørbrent stein, kull og brent bein har erodert frem. Det går flere stier og kjørespor over elveterrassene. Blant de nyeste inngrepene er opprustingen av én av stiene til gang- og sykkelvei med belysning og en teknisk installasjon (vannforsyning), samt omfattende kjøring med ATV. Inngrepene var ikke meldt inn til kulturminnemyndighetene. Det var også nylig etablert et boligfelt ovenfor terrassene, som har bidratt til økt bruk av området. Det er tynt lyngdekke i området, men store deler av terrassene er uten vegetasjon, og området er preget av pågående erosjon.

Da Norges arktiske universitetsmuseum og Finnmark fylkeskommune i 2017 befarte terrassene nord for Kautokeino kirke for å vurdere skadeomfang, trusselbilde og behov for sikringsundersøkelse, lå det flyvesand i et tynt lag over den friske lyngen i deler av området. ATV-kjøring og nyere inngrep i området medførte åpenbart stor slitasje på kulturminnene. Skadeomfanget ble vurdert til å være stort, men uavklart, siden dette har pågått over lang tid og terrenget stadig endres som følge av erosjonen. Det var svært stor fare for ytterligere skader, og dette området med lokalitetene 143758 og 237843 ble derfor prioritert da Norges arktiske universitetsmuseum i 2020 søkte Riksantikvaren om sikringsmidler. Melding om sikringsbehov for automatisk fredete kulturminner, post 70 for 2020 ble i brev av 14.01.2020 fra Norges arktiske universitetsmuseum sendt Riksantikvaren. I brev av 14.02.2020 ble revidert melding om sikringsbehov oversendt Riksantikvaren. I brev av 16.06.2020 fra Riksantikvaren til Norges arktiske universitetsmuseum ble det gitt tilskudd til sikring av id 143758 og id 237843, Kautokeino kirkested, Kautokeino kommune, inntil kr. 492.466, -. Norges arktiske universitetsmuseum gjennomførte sikringen i perioden 14-23.09.2020. Endelig rapport for sikringsundersøkelsen er satt til 01.11.2021.

GJENNOMFØRING

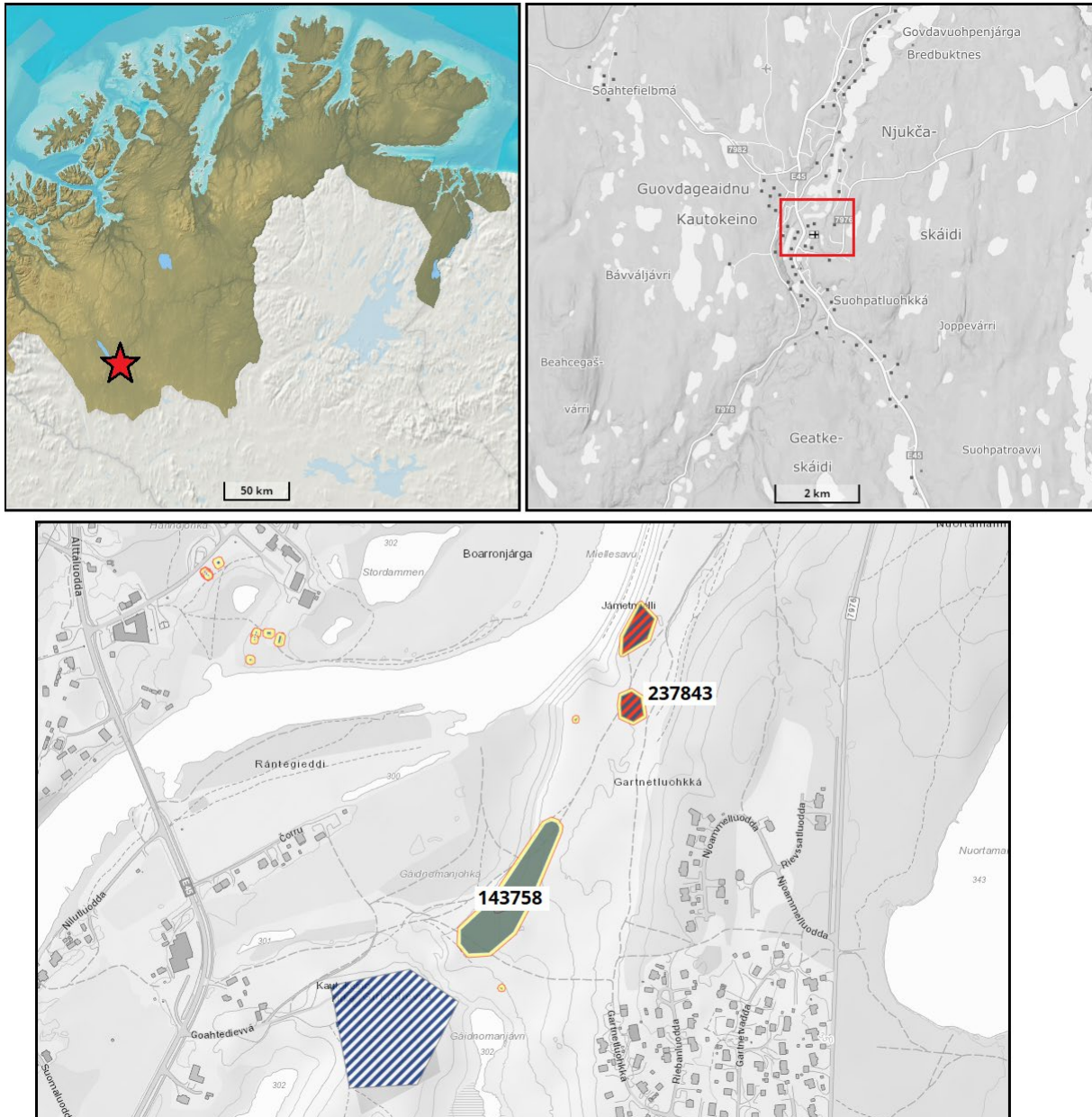
Anja Roth Niemi var prosjektleder og sammen med feltleder Jørn Erik Henriksen stod de for planlegging av feltarbeidet.

Selve feltarbeidet ble gjennomført 14.09.20-23.09.20 av Jørn Henriksen (feltleder), Jon Gunnar Blom (feltleder GIS) og Torgeir Nordkild (feltassistent). Det ble benyttet leiebil til og fra Tromsø.

Etterarbeid ble hovedsakelig utført av feltlederne, der Jon Gunnar Blom hadde hovedansvar for rapport.

BELIGGENHET OG KULTURMILJØ

Lokalisering

Figur 1 - Lokalisering av Kautokeino kirkested

Kirkestedet ligger sørvest for Kautokeinoelva på et platå mellom to mindre vatn, Goahtejávri mot vest og Gáidnomanjávrri mot øst, og elvesletta mot nord. Elveterrassen med sandfluktområdene stiger i høyde mot NØ og stuper bratt ned mot elvekanten i

Id.143758 Gáidnomanjávrri er et felt på ca. 230m x 50m, orientert SV-NØ langs kanten av elveterrassen nordøst for Kautokeino kirke. Arealet utgjør omtrent en hektar, og består av åpne sandområder, tynt lyngdekke og noe småbjørk.

Id.237843 Gartnetluohkká ligger litt lengre nordøst i et område som består stort sett av flyvesand.

Øvrige registrerte kulturminner

I området er det flere andre registrerte kulturminner, blant annet et árran (Gironvarri 37484-1) og et funnsted for artefakter som er erodert frem i sanden (27526-1). Id 37485 er en lokalitet som overlapper Id 143758. Denne består av et ildsted og område for funn av kokstein og kvartsavslag. Ildstedet har ikke blitt gjenfunnet, men boplass/området for funn av kvarts samsvarer med enkeltminne 143758-2. Lengst nord nær den bratte skråninga ned mot elva finner vi restene av Kautokeinos eldste gravplass (Jametmielli 95199-1). Det er opp gjennom årene funnet skjelettrestrester som har erodert frem her og er i dag begravd i fellesgrav på den nye kirkegården. Noe av skjelettmaterialet finnes også i anatomiske samlinger ved UiO. Befaring i 2011 viste at det trolig var rester igjen etter graver ca. 10m unna raskanten som kan ses som flere avlange forsenkninger.

Tidligere arkeologiske undersøkelser

De første kulturminneregistreringene ble foretatt tidlig på 1970-tallet (Jansen 1971), og ØK-registreringene skjedde i 1978. I forbindelse med LARM-prosjektet (Landscape and Resource management in Interior Arctic Norway) ble det i 2009 også registrert en rekke nye lokaliteter i det aktuelle området. Det har blitt utført flere kontrollregistreringer av kulturminner i Kautokeino (NIKU 2000, 2006, 2011 og SWECO 2016) og i 2018 var Universitetsmuseet på befaring på Kautokeino kirkested for å vurdere skade og trusselbilde.

I 1989 ble det foretatt to prøvegravinger av et aktivitetsområde og et steinsatt «assebakteildsted». De ble datert til henholdsvis 3895 ± 160 BP (2580 – 2140 f.Kr.) og 815 ± 90 BP (AD 1055 – 1275) (Schanche 1992). En prøvegraving like vest for kirka påviste en tidlig metalltidslokalitet (Helskog 1974). I 2018 utførte Universitetsmuseet en sikringsundersøkelse av en lokalitet (Juntavadde Id. 143757) ca. 10km nord for Kautokeino. Lokaliteten og omstendighetene ligner årets sikringsundersøkelse, da dette også er en boplass/funnsted for avslag, skjørbeint stein og brente bein som har erodert frem.

Overflatefunn

Det har kommet inn mange funn fra flyvesandsfeltet ved Kautokeino kirkested. Det er hovedsakelig overflatefunn sendt inn av privatpersoner eller fra registreringer som er gjort siden 1971¹. Hoveddelen av dette materialet er avslag av kvarts, kvartsitt og chert, men det er også funnet redskaper som pilspisser, stikler, flekker, kjerner og retusjerte avslag. Heriblant kan det nevnes en flateretusjert bladformet pilspiss av grå kvartsitt (Ts6956m) og to skår av asbestkeramikk (Ts6956o). Det er også levert inn to metallfragmenter, men av ukjent funksjon og alder (Ts6957a-b).

¹ I gjenstandsdatabasen: Ts 5931, Ts 5932a-c, Ts 6956a-t, Ts 6957a-b, Ts 8006, Ts 8064, Ts10453a-d, Ts 12091

MÅLSETTING

Målsettingen var å frambringe daterbart materiale og/eller kronologisk diagnostiske funn som kunne belyse bruksperiode(-r), tidsdybde og eventuelle romlige mønster i hvordan bosetting fra de ulike periodene har vært plassert i landskapet.

I utgangspunktet var det ønskelig å undersøke to konsentrasjoner av avslag, brente bein og skjørbeint stein fra hver lokalitet -i alt fire områder på opptil 30m² totalt.

UNDERSØKELSESMETODE OG DOKUMENTASJON

Feltmetode

Lokalitetene ble først overflatebefart for å gjenfinne områder med funnkonsentrasjon i åpent sandområde. Som det kommer frem under så kunne vi ikke finne noen funn på den nordligste lokaliteten (id.237843). Med all sannsynlighet var det aktuelle området erodert bort, så det ble besluttet å kun åpne felt på lokalitet 143758. Lokaliteten har tre enkeltminner, registrert som aktivitetsområder med overflatefunn/funnkonsentrasjon, som er kartfestet med koordinatpunkt.

Sydligste enkeltminne (143758-1/K1) er et område der avslag og skjørbrent stein var erodert frem og seget ned en bratt skrent. Det ble observert et mørkt lag med kullholdig sand og noe stein langs store deler av den eksponerte erosjonskanten og egnet sted ble valgt der dette laget kom tydelig frem, nær der enkeltminnet var kartfestet og der det ble observert avslag og skjørbrent stein i skrenten eller på flaten nedfor. Her ble det lagt ut en 5m lang profil langs terrassekanten for å dokumentere stratigrafi, eventuelle kulturlag eller strukturer/funnkonsentrasjoner in situ. Det passet tilfeldigvis også å lage en N-S orientert profil i UTM-rutenettet. Feltet ble kalt Gáidnomanjávrri 1. Ett lite felt ble avtorvet og profilen ble gravd stratigrafisk. Sandlaget over det mørkere kullholdige laget ble fjernet etter vi hadde såldet oss gjennom noen bøtter og fastslått at det ikke var funn, trekull eller skjørbrent stein å påvise. Det kullholdige laget ble målt inn som AL1001 og en liten flate med toppen av laget ble dokumentert med fotogrammetri. Laget ble fingravd som egen kontekst og ble sammen med ett underliggende tynt utvaskingslag fjernet før profil ble dokumentert med fotogrammetri.

Ved de andre to enkeltminnene ble det satt opp mindre felt med rutenett og gravd i mekaniske graveenheter på 50x50cm, 10cm lagdybde. Alt ble tørrsåldet med 4mm maskevidde og funn fra graveenhetene samlet i egen pose. Feltene Gáidnomanjávrri 2-4 er lagt ut nær 143758-2/K2 (og kulturminne 37485 Gironvarri) mens Gáidnomanjávrri 5-6 var lagt ut på/nær nordligste enkeltminne 143758-3/K3. Feltene ble fylt igjen etter ferdig graving og dokumentasjon.

Digital dokumentasjon

Alle innmålinger er gjort ved hjelp av CPOS-GPS (Trimble R8 GNSS) i UTM 35N. Graveenhetene er orientert etter UTM-rutenettet. Intrasis ble anvendt for koding, lagring og behandling av måledata. Alle innsamlete funn ble merket på posen med område, lag, graveenhetens intrasis-ID og koordinater (siste tre sifre for øst-koordinat, fire siste for nord-koordinat). Fotogrammetri ble brukt til plan og profildokumentasjon, produsert med programvaren AgiSoft Metashape. Til ortofoto av større områder ble det brukt drone (DJI Mavic Pro), til de mindre feltene, profil og andre feltfoto ble det brukt digitalt kamera (Sony RX100 II).

På grunn av utfordringer med vær og sikring av området i forbindelse med droneflyging ble det kun produsert ortofoto av den sørligste delen av lokalitet 143758.

Figur 2 – Oversikt utgravingsfelt på 143758 + funnsted for pilspiss

OBSERVASJONER OG RESULTATER

ID 237843

Denne lokaliteten er i kulturminnedatabasen Askeladden og i registreringsrapport fra 2009 beskrevet som en «[b]oplass, overflatelokalitet i form av konsentrasjon av avslag og skjørbrent stein. Lokaliteten ligger i sandmorenen NØ for Kautokeino kirkested, tett ved en haug med sand og stein og en lyngbevokst haug der det står en vindskjerm» (Skandfer 2009)

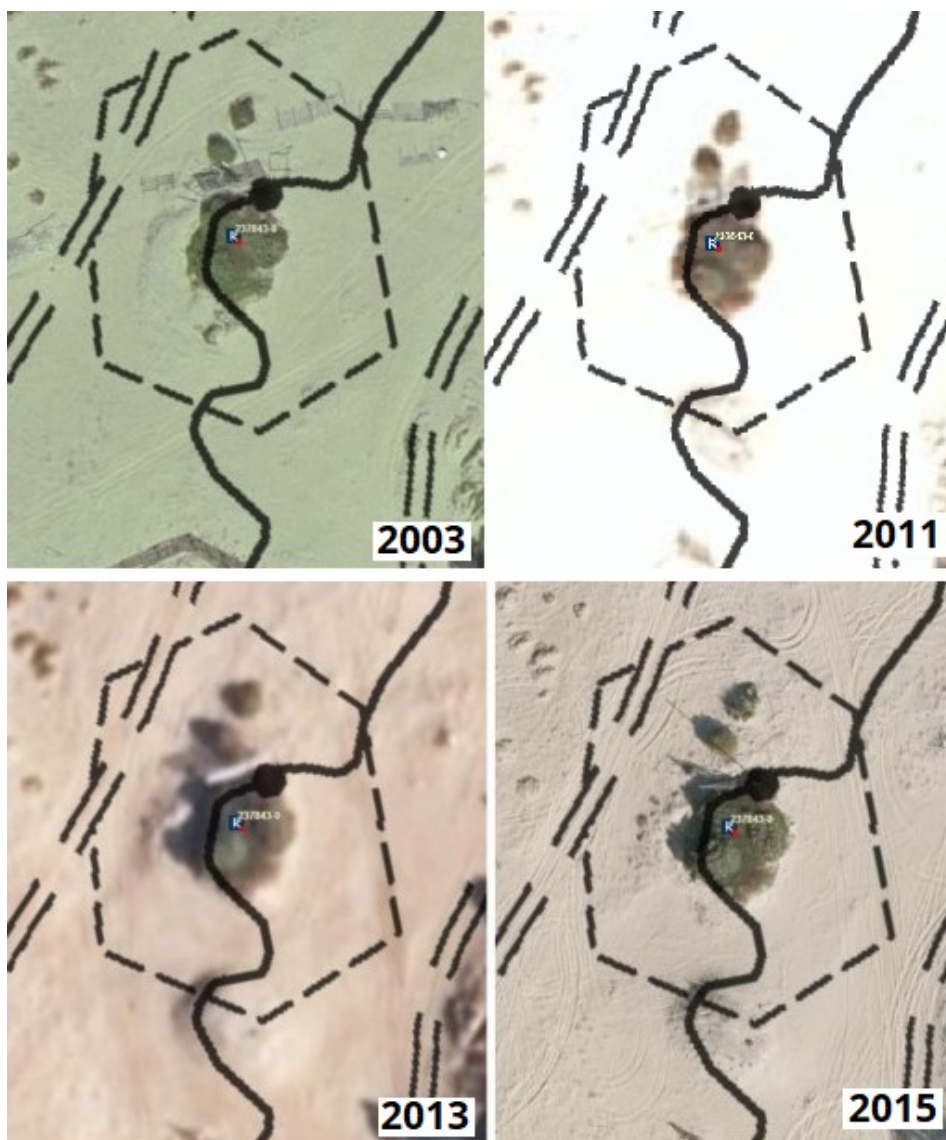
Lokaliteten er kartfestet som ca. 30x45m område rundt en haug med bevart lyngoverflate og vegetasjon, omringet av lavereliggende sanddyner.

Figur 3 – Id. 237843. Gjenstående haug med vegetasjon i sandfluktområde. Sett mot NV

Den lyngbevokste haugen og steinhaugen like sør var enkel å finne igjen, men noen konsentrasjon av avslag og skjørbrent stein kunne ikke påvises i det åpne sandområdet innenfor kulturminnets utstrekning.

Sand og steinhaugen som er referert til er trolig pakning over en nedgravd kum eller lignende med tilknytning til vann og avløpsarbeid som har foregått i område en gang mellom 2006 og 2009. På flyfoto er haugen synlig i 2011 (se fig 4). Store deler av området hadde vindskjermer, men allerede i 2003 var de begynt å falle sammen. På utgravingstidspunktet var det kun rester igjen.

Figur 4 - Flyfoto fra området. Flyfoto fra 2006 utelatt. I 2011 er sandhaugen på sørspissen av kulturminnet så vidt synlig.

Flyfoto viser at utstrekning på haugen tilsynelatende ikke endrer veldig mye fra 2003 til 2015, men på «bakkeplan» ser man at erosjon/skade er betydelig. Sammenligning av bilde tatt under registreringen i 2009 og situasjonen i 2020 viser at området rundt haugen har endret seg markant (se fig 4 og 5).

Det ble også undersøkt litt i eksponerte områdene av haugens erosjonskant, som var mest markant mot sør, men her kunne det heller ikke påvises kulturlag eller noen mulige konsentrasjoner av avslag eller skjørbrent stein. Det kan ikke utelukkes at det er bevarte kulturlag/funnkonsentrasjoner under vegetasjonen, men vår plan gikk kun på å grave ut eksponerte funnkonsentrasjoner i åpent sandområde. Dette ble ikke påvist og vi besluttet å ikke grave ut noen områder her. Det ble vurdert å ta noen testruter for å se om det kunne dukke opp funn lengre nede i sandlaget, men resultater fra utgravingen av områdene på lokalitet 143758 viste at det med høy sannsynlighet ikke var noe å finne ved å gå dypere ned.

Figur 5 - Endring av landskap 2009-2020. Øverste bildet sett mot V, nederste mot NV.

ID 143758

På denne lokaliteten var det ønsket å undersøke to eksponerte funnkonsentrasjoner i åpent sandområde og en terrasseflate/skrent, i alt tre områder. Disse områdene svarer til enkeltminnene som er registrert på lokaliteten.

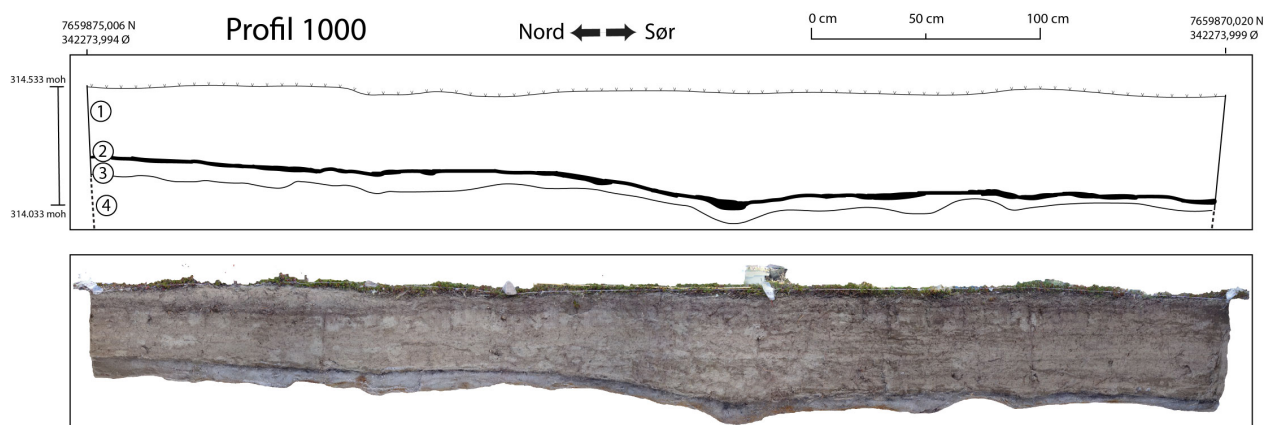

Figur 6 - Profil 1000 og lag 1001

Den sørligste av enkeltminnene er beskrevet som «[...]et område med avslag i kombinasjon med skjørbrønt stein. Det ligger i Ø-re kant av det nederste vegetasjonsfrie området Ø for kirketerrassen. Materialet siger ned en bratt skrent fra et sjikt under lyngdekket øverst på skrenten. Konsentrasjonen av avslag i finkornete harde bergarter og skjørbrønt stein har en utstrekning på ca. 3 x 5 m»

Sammen med jord, sand og stein skal det ha rauset ned avslag og skjørbrønt stein fra terrassekanten, men vi kunne ikke finne noe som var en tydelig funnkonsentrasjon. Vi observerte ett mørkt kullholdig lag i erosjonskanten, ca. 30 cm under markoverflata, som også så ut til å ha konsentrasjoner av stein. Det ble lagd en 5 m lang profil i terrassen hvor lagene fjernet stratigrafisk. Under torva var det et sandlag på ca. 30cm som først ble såldet, men viste seg å være helt funntomt. Det ble så fjernet helt ned til toppen av det mørke laget som fikk navnet AL1001. Over natta frøs jord og sand her helt fast og det ble gjort forsøk på forsiktig oppvarming med gassovn, men det ble besluttet å dekke til feltet med presenning, gå videre til de neste områdene og ta dette til sist. Gravingen ble gjenopptatt etter et par dager, og da var sanden tint opp. Vi hadde ikke dette problemet på andre felt selv om det var nattefrost.

Det kom ikke frem noen funn av avslag eller bein i lag 1001, men det var større mengder organisk materiale som fremstod som nedbrutt og/eller brente rester av røtter. Laget fremstod mer som en eldre torvhorisont enn ett kulturlag, men mulig at det har vært brent. En trekullprøve (PK512) ble analysert og viste seg å inneholde for det meste bartre. Det ble dog plukket ut to biter av forkullet bærlyng (*Vaccinium*) som ble 14C datert til 2522 ±15/-15 BP. Det er litt bredt spekter på den kalibrerte alderen, men størst sannsynlighet er at den havner mellom 644 og 555 fvt. (778-555 fvt. 95,4%).

Figur 7- Profil 1000 tegning og fotogrammetri

Stratigrafi for profil 1000: Under ett tynt lag med lyng (3-5cm) kommer et relativt uniformt flyvesandslag (1). Det består av lys brun og brun sand med litt sjatteringer. Det er ikke markert på tegningen, men 10-15cm under torva på den nordlige delen kan det også ses et mørkere lag som trolig er en markoverflate med en del røtter. Flyvesandslaget er mellom 30-40cm. Under dette kommer det mørke sandlaget med kull og forvitret organisk materiale (2). Sammen med det underliggende lysegrå utvaskingslaget (3) er dette registrert som AL1001. Hele laget er fra 5 til 10cm tykt, der den mørke randa er ca. 2-3cm. Under er rødlig steril sand (4).

Gáidnomanjávri 2-4 (ID 143758-2)

Det midterste området er rundt der enkeltminne 1437581-2 er kartfestet, også der lokalitet 37485 er. Vest i området er det løs sand, kjørespor og litt spredte tuer av vegetasjon som er dekket av sand. Det er avgrenset av terrassekant i vest, mot øst går det over til tynt vegetasjonsdekke før det igjen går over til flyvesand, mindre tuer og veldig mange kjørespor. Mellom det åpne sandområde i vest og lyngområdet mot øst er det ett mindre platå med tynn vegetasjon og en del sand. Det er på dette mellomplatået det var registrert funnkonsentrasjon i 2009. Det skulle være funn av avslag, bein og skjørbrant stein på en 2x3m liten flate. Vi fant en del avslag, samt en flott pilspiss i det åpne sandområdet vest for platået og noe på selve platået, men det fremstod ikke som en tydelig konsentrasjon av funn. Det var naturlig å tenke at funnene som kom frem i det helt åpne sandområdet kunne være erodert fram fra dette mellomplatået.

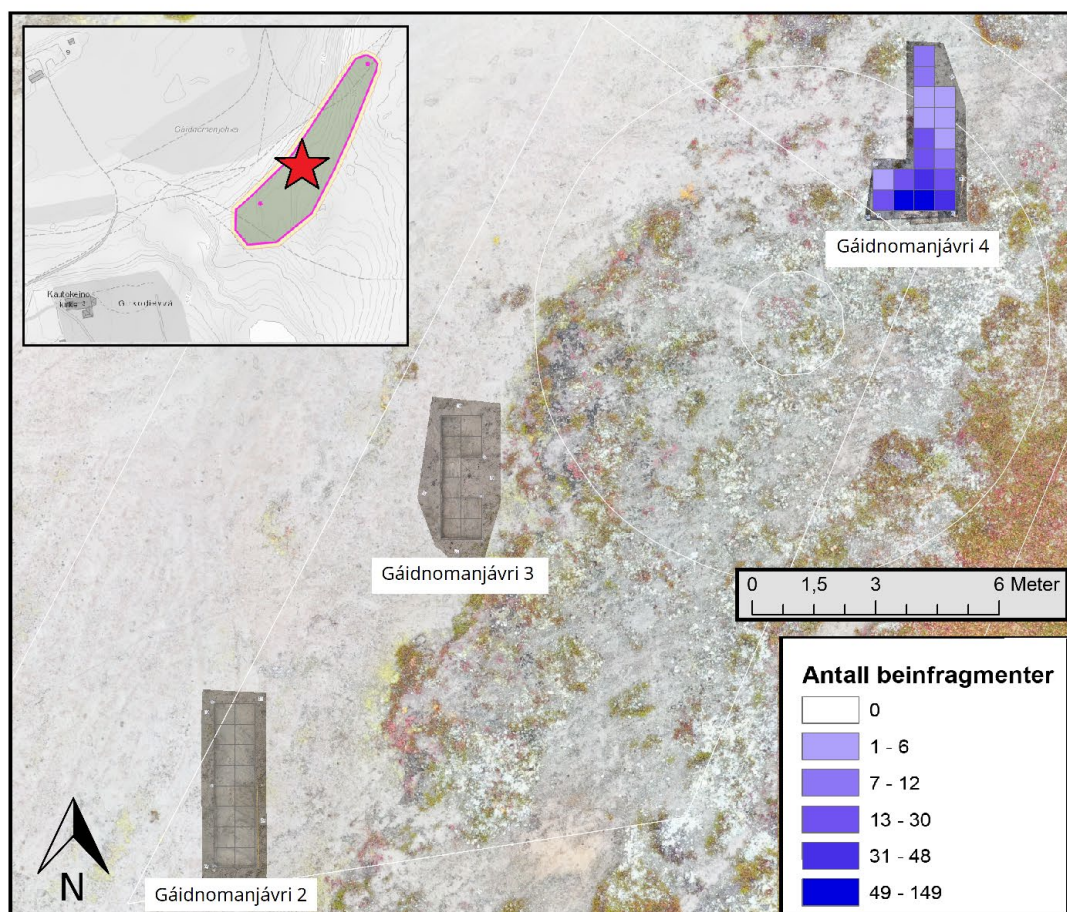
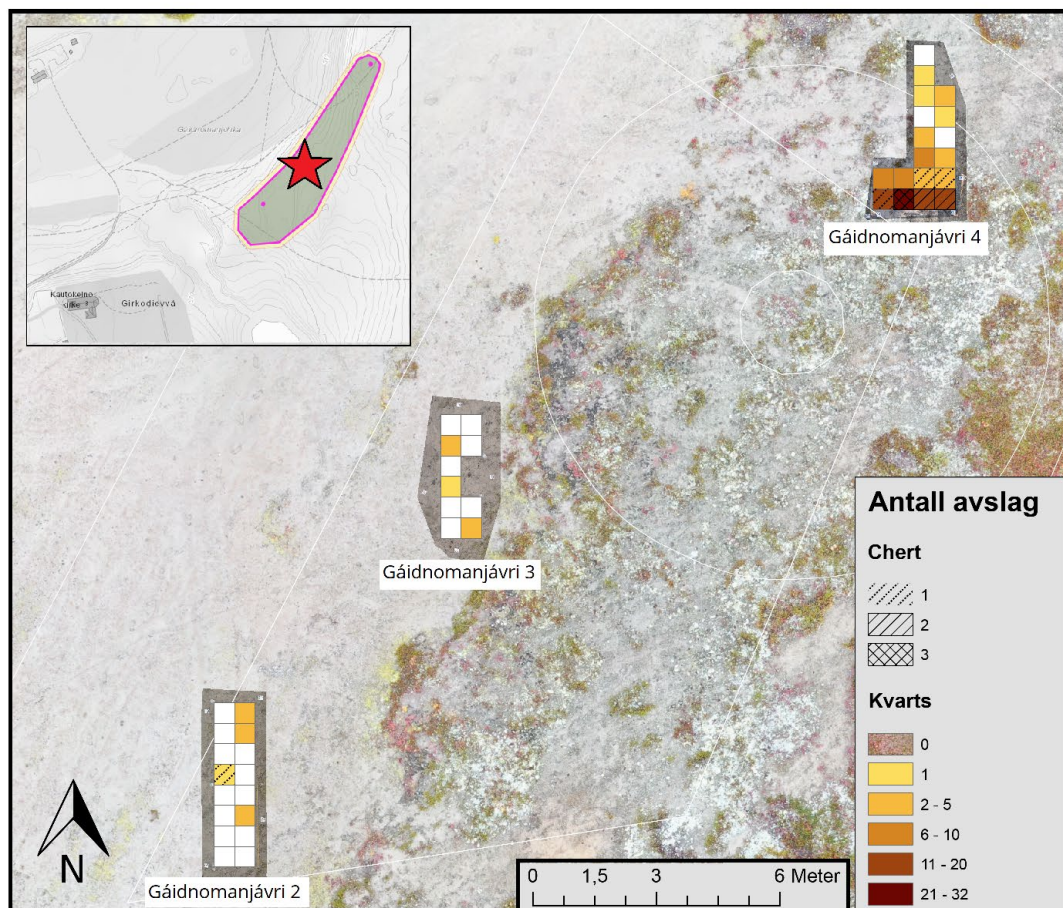
Det første feltet, **Gáidnomanjávri 2**, ble lagt 2-3 meter fra vegetasjonskanten, det var litt glidende overgang fra åpent sandområde til lyng. Her ble det åpnet 4m² men det var veldig få funn.

Gáidnomanjávri 3 ble lagt litt lengre nord-øst og tettere inn på grensa til mellomplatået. Det ble åpnet 2,5m² men også her var det veldig få funn.

Gáidnomanjávri 4 ble lagt oppå mellomplatået, men over et tydelig kjørespor. Det ble åpnet 4,5m² og her var det betraktelig mer funn enn i de to andre feltene. Funnene bestod hovedsakelig av avslag av kvarts og brente bein, men det ble funnet noen avslag av chert og kvartsitt. Funnmengden økte mot sør mot lyngmarka, så de to sydligste kvadratmeterne av feltet ble gravd ned til mekaniske lag a 10cm. Ett brent bein fra dette feltet ble datert til mellom 5009 – 4846 fvt.

Figur 8 - Ortofoto over Gáidnomanjávrri 2-4. Hvit linje markerer feltgrense og mek.lag 1. Rød linje markerer mek.lag 2.

Figur 9 - Spredningskart for avslag (øverst) og bein (nederst) for feltene Gáidnomanjávrri 2-4.

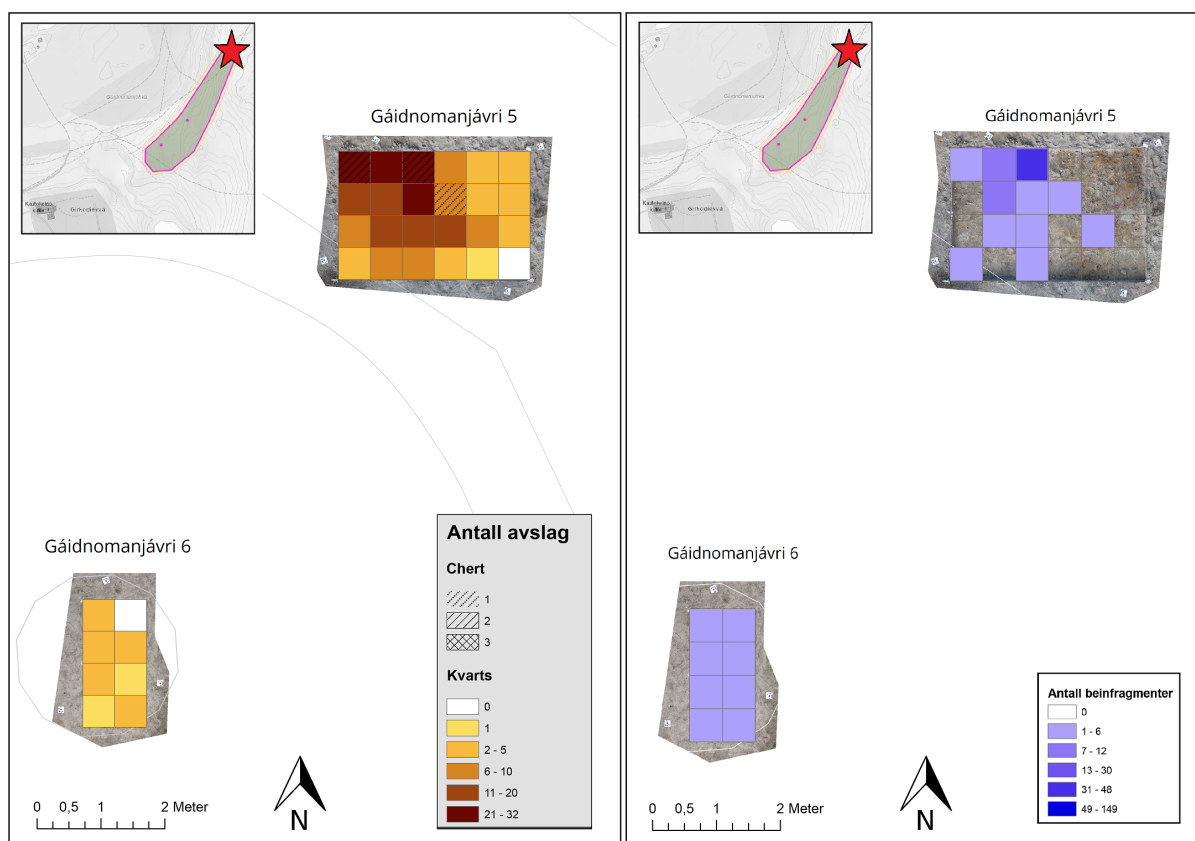
Gáidnomanjávri 5-6 (ID 143758-3)

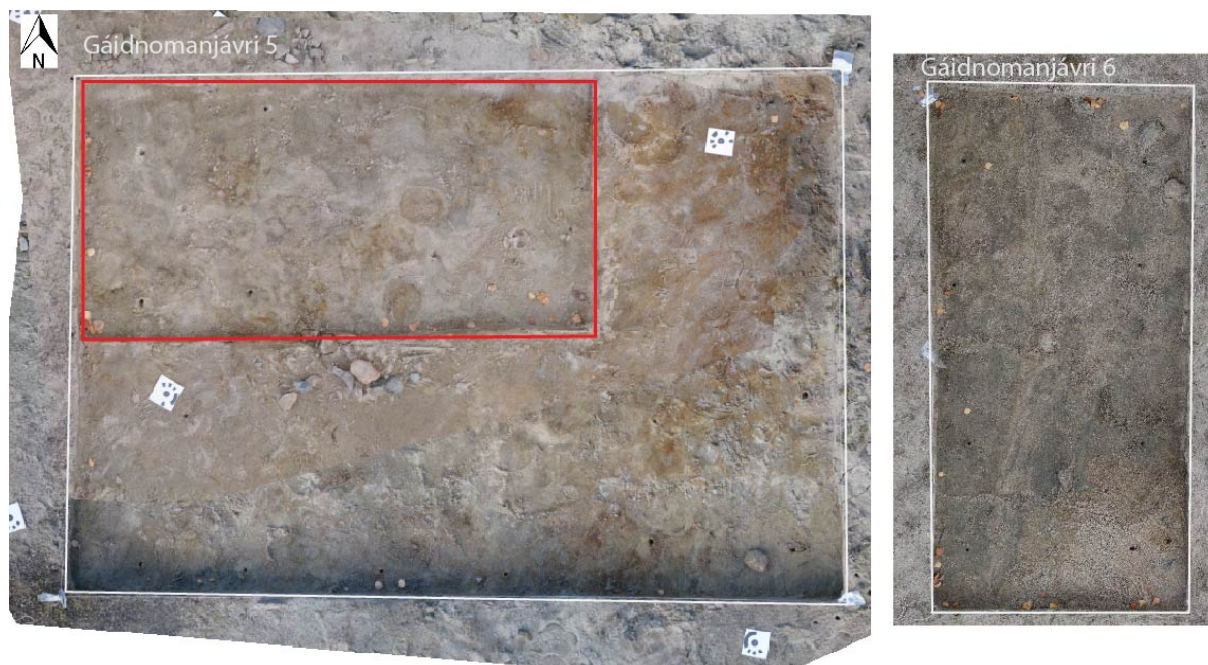
Figur 10 - Gáidnomanjávri 5 gravd ut og sperret av. Gáidnomanjávri 6 i forgrunnen, strikket opp og klar til å graves.

Det nordligste og høyest beliggende enkeltminne var i åpent sandområde tett innpå det dype ATV-sporet mot øst. Vi fant flere avslag både øst og vest for kjøresporet, men nær kartfestingen av enkeltminnet var det en større konsentrasjon av avslag. Vi åpnet et felt på 6m² tett innpå vegetasjonsdekket mot nord-nordvest (Gáidnomanjávri 5). Siden vi var såpass nær kjøresporet, som var i aktiv bruk mens vi var der av både turgåere, ATV-kjørere og mopedister, anså vi det som nødvendig å sette opp sperrebånd. Som ved Gáidnomanjávri 4 var det avslag av kvarts, chert og brente bein, og vi så også her at funntettheten økte nær den bevarte lyngmarka mens det ebbet ut nær det åpne sandområdet og kjøresporet. De to nordvestlige kvadratmeterne nærmest vegetasjonskanten ble gravd ut i to mekaniske lag. Noe stein lå i feltet, men ingen større ansamlinger av skjørbrent stein. Et brent bein fra nordvest-delen av feltet ble datert til mellom 4551 og 4449 Fvt.

Gáidnomanjávri 6 var et felt på 2m² som lå rett på punktet for enkeltminne 143758-3. Det var noen få overflatefunn her, men ellers var det lite å finne i selve sanda. Dette feltet lå også nær kjøresporet, men lengre unna den bevarte lyngoverflaten.

Figur 11 - Spredningskart for avslag (venstre) og bein (høyre)

Figur 12 - Ortofoto over Gáidnomanjávrri 5 og 6. Hvit linje markerer feltgrense og mek.lag 1. Rød linje markerer mek.lag 2.

ANALYSER OG DATERINGER

Bein

I alt ble 88,5g og 687 fragment brente bein samlet inn og sendt til Universitetsmuseet i Bergen for artsbestemmelse. De fleste stammer fra feltet Gáidnomanjávrri 4 ved enkeltminne 143758-2. Det er påfallende at det ikke fremkom noe brent bein i de to andre feltene som ligger lengre vest i sandområdet her (se fig. 9). Gáidnomanjávrri 5 og 6 på det nordligste enkeltminne (143758-3) hadde få beinfunn av generelt veldig små fragmenter. Av de 23 graveenhetene som produserte beinfunn er nesten alle under 10 fragment og 8 av disse var samlet vekt av bein under 0.1g. Ett unntak er en graveenhet med 35 beinfragment, men total vekt er fortsatt bare 1,4g. Ingen av beinene kunne artsbestemmes noe nærmere enn at de var fra pattedyr. På Gáidnomanjávrri 4 ble det derimot identifisert to bein fra reinsdyr, ett sauebein, et mulig fuglebein og et bein fra et klovdyr. Det ble også funnet noen få fragment av skjell blant beinfragmentene fra begge områdene, disse ble ikke artsbestemt.

Tabell 1 - Oversikt artsbestemmelse av brente bein

	143758-2		143758-3	
Dyreart og beintype	Vekt	Antall frag- ment	Vekt	Antall frag- ment
Fugler/Pattedyr, ubestembart	0	1		
<i>Lemmeknokler</i>	0	1		
Partåete (Klovdyr)	2,6	1		
<i>Tibia</i>	2,6	1		
Pattedyr, ubestembart	69,7	579	6,5	103
<i>Carpale/Tarsale</i>	1,7	1		
<i>Costa</i>	0,6	1		
<i>Lemmeknokler</i>	7,4	13		
<i>Ubestembart</i>	58,7	562	6,5	103
<i>Vertebra</i>	1,3	2		
Rein	3,4	2		
<i>Accessorium</i>	1,1	1		
<i>Radiale</i>	2,3	1		
Sau/Geit	6,3	1		
<i>Tibia</i>	6,3	1		
Totalsum	82	584	6,5	103

Råstoff

Figur 13 - Løsfunn av pilspiss

Det ble i alt tatt inn 371 avslag og fragment hvor 356 var av kvarts. De gjenstående 15 var en blanding av kvartsitt, chert og skifer. Eneste gjenstand var løsfunn av en pilspiss av middels grov kvartsitt (fig.13) Spissen er bladformet med flat eller svak konkav basis (halve avbrutt) og er 2,8cm lang, 1,9cm bred. Den dateres til overgang yngre steinalder – tidlig metalltid (2000 – 1000 fvt) (Olsen 1997).

Datering

Gáidnomanjávrri 1/ 143758-1 var det eneste feltet der det ble funnet trekull i større mengde. Fra de andre områdene ble det datert to fragment av brente bein.

Tabell 2 - Oversikt 14C prøver

Felt	Ts-nummer	Materiale	14C alder	Datering
Gáidnomanjávrri 1	Ts.16063.1	Trekull (bærlyng)	2522 +15/-15 BP	644 - 555 fvt.
Gáidnomanjávrri 4	Ts.16064.17	Brent bein	6044 +24/-24 BP	5009 - 4846 fvt.
Gáidnomanjávrri 5	Ts.16065.3	Brent bein	5678 +22/-22 BP	4551 - 4449 fvt.

DISKUSJON

NIKU konkluderte i 2011 med at kontrollregistreringen i Kautokeino kommune viser en klar negativ tendens med hensyn til skade på kulturminner i årene 2006-2011 sett i forhold til periodene 1978-2000 og 2000-2006. Økningen i antall skadete kulturminner ser i stor grad ut til å ha sammenheng med en økende grad av motorisert ferdsel i utmark. Barmarkskjøring er den viktigste skadeårsaken i perioden 2006-2011, både som enkeltstående skadeårsak og som en del av et sammensatt skadebilde.

Målet med årets sikringsundersøkelse var å etablere bedre kontekster for funn og dateringer enn tidligere undersøkelser, som primært har bestått i overflateoppsamlinger, og frambringe daterbart materiale og/eller kronologisk diagnostiske funn som kan belyse bruksperiode(-r), tidsdybde og eventuelle romlige mønster i hvordan bosetting fra de ulike periodene har vært plassert i landskapet. Med unntak av terrasseflaten/-skrenten på det sydligste området (Gáidnomanjávrri 1) skulle utgravingen skje i åpent sandområde.

På Gáidnomanjávrri 2 og 3 grov vi oss ett godt stykke ned uten å treffe noe annet enn sandlag. På Gáidnomanjávrri 5 kom vi ned på det rødlige sandlaget mot nord-øst på ca 10cm dybde, og det var tydelig at de stratigrafiske forholdene endret seg fra de sørlige områdene til de nordlige.

Overflatebefaring påviste områder med funn i det åpne sandområdene, men det var ikke så tydelige konsentrasjoner. I det midtre området, med enkeltminne 143758-2 var det et større område med spredte avslag og noe bein, mens det på det nordligste enkeltminnet 143758-3 lå litt mer samlet. Avslag og bein som ikke lå på toppen av utgravingsfeltene ble ikke tatt inn eller målt inn, med unntak av funnet av den flatehogde pilspissen.

Lokalitet 237843 har vært mest påvirket av forstyrrelser i forbindelse med motorisert ferdsel og graving av vann/kloakk, samt vinderosjon. Her fant vi verken avslag, bein eller skjørbrønt stein og det ble ikke åpnet felt.

Gáidnomanjávrri 4 og 5 var de feltene som produserte mest funn og tendensen er helt klar at funnkonsentrasjonen tar seg opp nær bevart lyngoverflate. I de eroderte/skadede områdene med primært løs sand forsvinner littisk og organisk materiale raskt. Mangelen på bevarte strukturer kan forklares med at de enten er erodert bort eller at det ikke var slike å påvise i de feltene vi åpnet. Bevarte strukturer, konstruksjoner og funnkonsentrasjoner vil med høy sannsynlighet ligge under lyngmarka, men er ikke bevart i åpent sandområde.

Det arkeologiske materialet fra denne undersøkelsen har i seg selv begrenset informasjonspotensiale. Spredningen av avslag og bein sier mer om bevaringsforhold enn faktisk romlige forhold. Utstrakt bruk av kvarts, mangel på flekker, samt datering peker mot aktivitet i overgang eldre-ynge steinalder (5000-4500 fvt.). Den flatehogde pilspissen peker derimot på overgang yngre steinalder – tidlig metalltid (2000-1000 fvt.). En lignende spiss har blitt funnet tidligere i området (Ts Ts6956m, fig.14) Slike spisser ble også funnet i store mengder på Virdnejávri 112, en tidlig metalltids lokalitet 6-7mil nord for Kautokeino. Tilsvarende flatehogde spisser er også typologisk datert til mellom 1300 og 600 fvt. i Finland og 1400 fvt. – år 0 i Sverige (Basso 2007). En lengre bruksfase på slike pilspisser gjør at de kan sammenfalle med datering av kull fra torvhorisonten på Gáidnomanjávrri 1 (ca. 600 fvt.). Hvis dette trekullet ikke stammer fra menneskelig aktivitet så er uansett løsfunnene av flatehogde pilspisser og asbestkeramikk (Ts69560) en indikasjon på at det har vært en eller flere boplasser eller aktivitetsområder fra tidlig metalltid ett sted på elveterrassene, men disse er ikke funnet eller så har den gått tapt på grunn av erosjon og skade.

Figur 14 - Løsfunn fra terrassene ved Kautokeino kirke /Ts6956). Tverrspissene og flekkene (øverst) er trolig fra 7000 – 5000 f.Kr., mens de flatehogde spissene (nederst til venstre) er fra ca. 2000 – 1000 f.Kr. (foto: Adnan Icgic, NUM, UiT).

OPPSUMMERING

Det ble åpnet ca 20m² på tre områder som samsvarer til enkeltminnene på lokalitet 143758. På det sydligste enkeltminne ble det lagd en profil i terrassekanten med mål om å dokumentere bevarte kulturlag eller strukturer hvor overflatefunnene nede i skråningen eroderte frem fra. Det mørke laget med sand og organisk materiale viste seg å være en eldre torvhorisont og den totale mangelen på funn vil tilsi at dette er naturlig heller enn ett kulturlag. Siden torva ser ut til å være utsatt for varme/brann kan det peke på menneskelig aktivitet, men det kan også være naturlig lyngbrann. Avslag og skjørbrønt stein som tidligere har erodert frem og seget ned i skråningen og på flaten nedenfor må da ha stammet fra et annet sted på terrassen, eller at det er fra et område som allerede har gått ned i skråninga.

De andre feltene, Gáidnomanjávrí 2-6, viste at spor av menneskelig aktivitet forsvinner fort når det beskyttende vegetasjonen forsvinner fra sandgrunnen. Dette er i tråd med det som ble observert på Juntavadda i 2018. Kulturminner blir skadet av naturlige prosesser som elveerosjon og vind, men i hovedsak ser det ut til at menneskelig aktivitet i de siste 20 årene har forverret situasjonen her. På det mest utsatte/skadede kulturminnet 237843 kunne vi ikke finne noe spor av avslag eller skjørbrønt stein i det åpne sandområdet eller i overgangen til haugen med den bevarte lyngoverflata.

På feltene Gáidnomanjávrí 4 og 5, hvor det var størst funnkonsentrasjon fordi det grenset til bevart torvoverflate, var det ikke spor av strukturer eller tendenser i funnspredninga som kunne belyse noen romlig organisering. Funnspredninga viser mer til bevaringsforhold og materialet som allerede er i åpent sandområde forsvinner raskt. Hvis det skal sikres kunnskap som kan bedre belyse bruksperiode, tidsdybde og eventuelle romlige mønster så må det foretas undersøkelser i områder hvor det arkeologiske materialet er mer bevart, ikke i de åpne sandområdene hvor det allerede er erodert frem. Tilstandsvurderingene og utviklingen vi har sett i de siste årene viser til at disse områdene er utsatt for skade og erosjon, og når vegetasjonen først er forsvunnet så går det arkeologiske materialet fort tapt. Andre alternativ for sikring i slike områder med sandgrunn og mye erosjon må vurderes.

Figur 15 - Oversiktsbilde av 143758, tatt mot NØ

KILDER

Basso, Thor-Andreas 2007. *Innlandsbosetting i tidlig metalltid: en analyse med utgangspunkt i Virdnejávri 112*, Masteroppgave Arkeologi, Norges Arktiske Universitet

Helskog, Ericka. 1974. *Innberetning om utgravninger ved Alta-Kautokeino-vassdraget 1974*. Upublisert feltrapport, Tromsø Museums arkiv. Tromsø: Tromsø Museum – Universitetsmuseet.

Jansen, Kristian. 1971. *Arkeologiske undersøkelser, 1971, i Altavassdraget, Finnmark*. Upublisert rapport, Tromsø Museums arkiv. Tromsø: Tromsø Museum – Universitetsmuseet.

Niemi, Anja Roth og Oppvang, Janne 2019. «Juntavadda - Undersøkelse av sein-mesolittiske aktivitetsområder i Kautokeino k./Guovdageaidnu s», *Tromura* – Tromsø Museums Rapportserie Nr 54

Olsen, Bjørnar. 1997. *Bosetning og samfunn i Finnmarks forhistorie* Pensumtjeneste.

Schanche, Kjersti. 1992. *Den funntomme perioden. Nord-Troms og Finnmark i det første årtusen e.Kr.* FOK-programmets Skriftserie nr. 2, Norges allmenvitenskapelige forskningsråd. Oslo: Norges allmenvitenskapelige forskningsråd.

Skandfer, Marianne. 2009. *Registreringsrapport Indre Finnmark 2009 (LARM)* Upublisert rapport, Tromsø Museums arkiv. Tromsø: Tromsø Museum – Universitetsmuseet.

Søknad Sikringsmidler 2020/Prosjektplan Upubl. Norges arktiske universitetsmuseum – UiT

VEDLEGG

Dateringsrapport NTNU

TRa-16253

Ts.16063.1

Kautokeino kirkested, Gaidnomanjávrí, UM prosjekt A49371

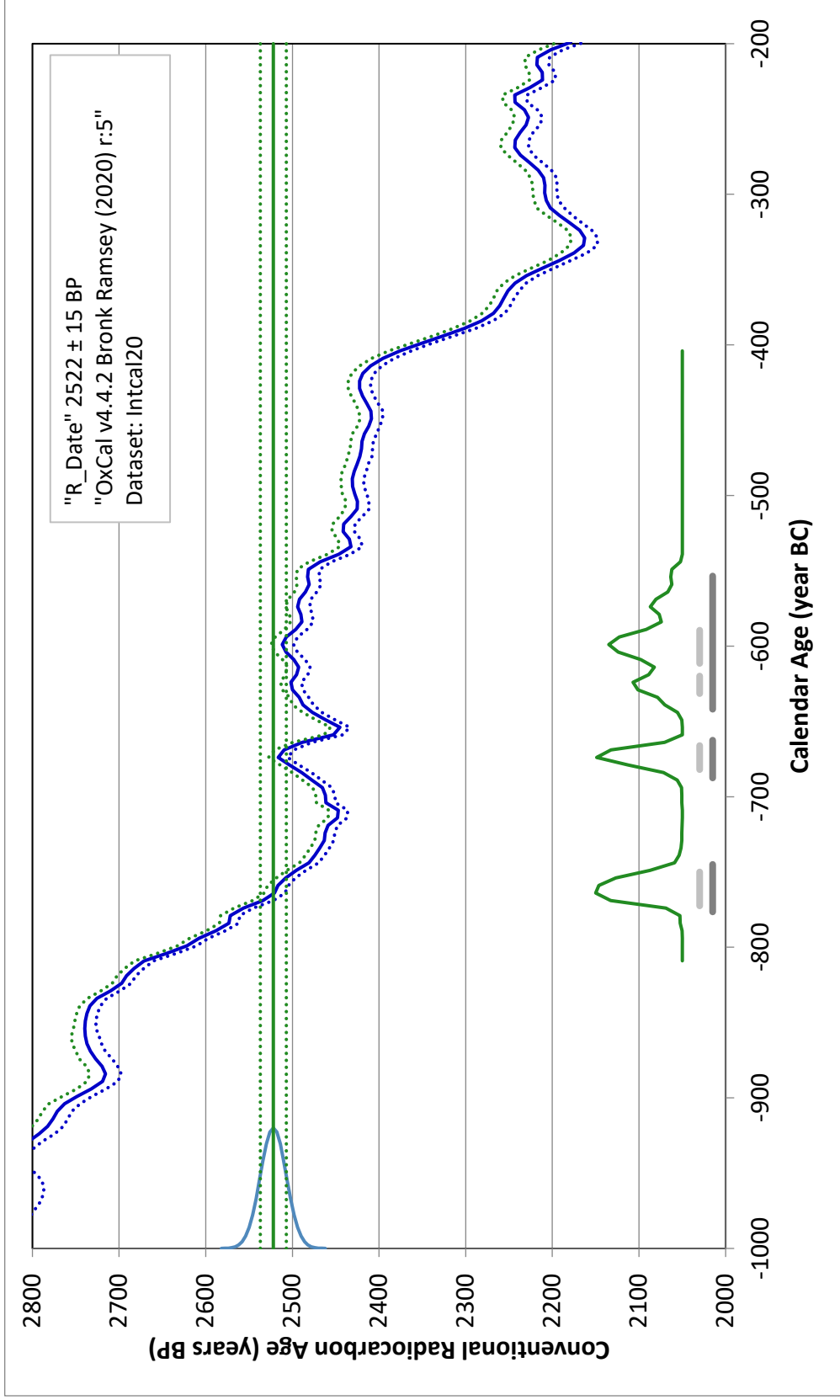
Sampling location: Askeladden id. 143758-1

Context: Arkeologisk utgravning

Fraction	14C content (pMC)	14C Age BP (rounded)	d13C (from AMS system)	Calibrated Age Ranges	14C Age (not rounded)
				68.3% probability	
				774BC (24.6%) 752BC	
				684BC (16.1%) 668BC	
				633BC (7.8%) 622BC	
				613BC (19.7%) 591BC	
				95.4% probability	
				778BC (28.4%) 747BC	
				689BC (19.4%) 664BC	
Trekull. 2 biter Dicotyledon cf. Vaccinium., Alkali residue	73.06 ± 0.13	2520 ± 15	-27.5 ± 0.3 ‰	644BC (47.7%) 555BC	2522 +15/-15 BP

TRa-16253

Ts.16063.1

TRa-16254

Ts.16064.17

Kautokeino kirkested, Gaidnomanjávrí, UM prosjekt A49372

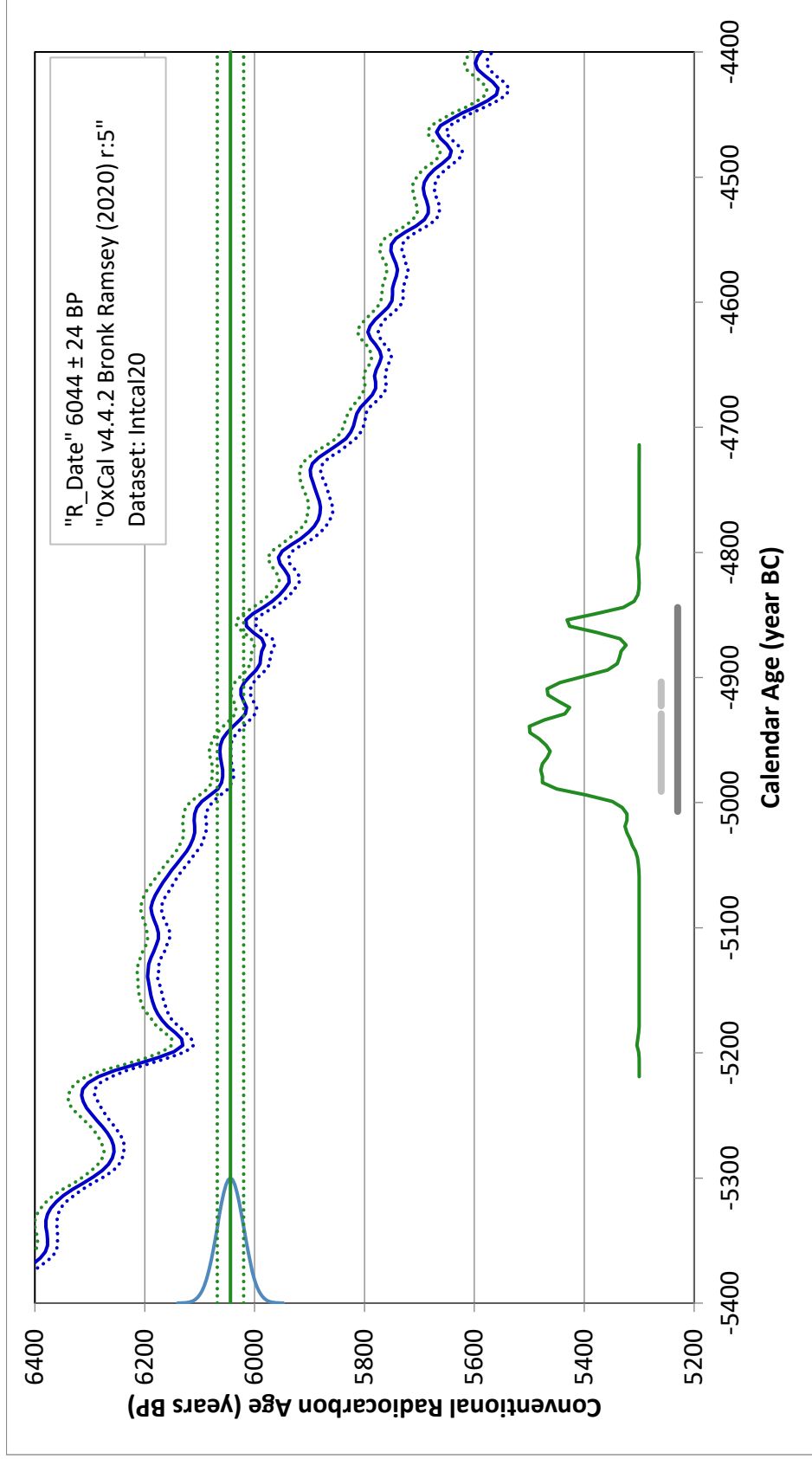
Sampling location: Askeladden id. 143758-2

Context: Arkeologisk utgravning

Fraction	14C content (pMC)	14C Age BP (rounded)	d13C (from AMS system)	Calibrated Age Ranges	14C Age (not rounded)
				68.3% probability	
				4993BC (53.6%) 4931BC	
				4924BC (14.7%) 4905BC	
				95.4% probability	
Brent bein.,apatite	47.12 ± 0.11	6045 ± 25	-27.3 ± 0.7 ‰	5009BC (95.4%) 4846BC	6044 +24/-24 BP

TRa-16254

Ts.16064.17

TRa-16255

Ts.16065.3

Kautokeino kirkested, Gaidnomanjávrí, UM prosjekt A49373

Sampling location: Askeladden id. 143758-3

Context: Arkeologisk utgravning

Fraction	14C content (pMC)	14C Age BP (rounded)	d13C (from AMS system)	Calibrated Age Ranges	14C Age (not rounded)
				68.3% probability	
				4537BC (54.2%) 4493BC	
				4472BC (14.1%) 4461BC	
				95.4% probability	
				4581BC (0.9%) 4574BC	
Brent bein.,apatite	49.32 ± 0.11	5680 ± 20	-27.8 ± 0.3 ‰	4551BC (94.5%) 4449BC	5678 +22/-22 BP

TRa-16255

Ts.16065.3

